

Bumin Kagan

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy şahslar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Bumin Kagan BUMİN KAĞAN

Yüce Türk milletinin şanlı tarihinde binlerce kahramana rastlamak mümkündür. Ancak bunlardan Bumin Kağan'ı da pek çok Türk büyüğü gibi ayrı bir yere koymak gerekir. Çünkü o, Türk topluluğunun milletleşme sürecindeki en önemli şahsiyetlerden birisidir. Bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşadığımız devletin temellerinde de bu büyük insanın rolü vardır.

Bumin ve kardeşi İstemi'nin kurmuş olduğu devlet ile onun uzantıları yüzlerce yıldan beri dünyanın en önde gelen ülkeleri arasında bulunmuşlardır. Dolayısıyla onların tesis ettiği Kök Türk Kağanlığı her bakımdan modern bir devlet olup, anlayış ve teşkilat yapısıyla, daha sonraki devletlerimizin de esasını meydana getirmiştir.

Çin kaynaklarında ismi **T'u[rk]-men (Tümen veya Tuman)** şeklinde transkripsiyon edilen bu Türk beyi, Börülüler (Aşina) sülalesinin nüfuzlu kişilerinden biri idi. Muhtemelen isminin manası "yüzbin" sayısının karşılığıdır. Yani "yüzbin kişinin başı" olmalıdır. Belki de önce "tümen başı" olan Bumin, Kağanlığı kurduğu sırada veya daha sonra kendine katılanların sayısı artınca "yüzbin başı" oldu. Bu Börülüler sülalesi ve onların yönettiği bazı Türk boyları kendi hallerinde yaşarken, Kuzey Çin'de yer alan ve kuruluşunda Türklerinde katkısı olan Tabgaç idaresiyle aralarında bir anlaşmazlık çıkmış ve bu yüzden 500 ailelik bir kitle halinde Altay Dağlarına sığınmak zorunda kalmışlardı. Altay Dağları bölgesine gelen bu Türkler, demircilik ile meşguldüler. Onlar, Juan-juanlara çelik üretmekle beraber, Asya'nın en iyi silahlarını yapıyorlardı. Demircilikle uğraş Türkler açısından diğer Asya topluluklarına karşı bir üstünlüktü. Zaten demir ve attan en iyi şekilde yararlanan Türkler, bunların da sayesinde daima ayrıcalıklı bir yere sahip oldular.

Bununla birlikte Börülüler ile diğer bazı Türk zümreleri arasında da anlaşmazlıklar olduğunu görmekteyiz. Esasında Türk-Hun Devletinin yıkılışının sebebi de buydu. Dışarıdan gelen tecavüzler, belki de felaketin görünür yüzüydü. Ama onları mahveden içten içe birbirlerini yemeleriydi. Bütün Türk tarihi boyunca böyle oldu. Kurduğumuz idarelerin zayıflamasının ana nedeni, ülkenin dâhilinde meydana gelen huzursuzluklar ve ayaklanmalardır. Juan-juanlar da yine birtakım Tölös (Türk) boylarıyla kavgalıydılar. Zaman zaman Juan-juan idaresi altına girmek istemeyen Tölöslerle, onların arasında çok kanlı savaşların geçtiğine şahit oluyoruz. Asya'nın hâkimi durumundaki bu Juan-juan devletinin bazan bu Tölöslerle yaptıkları kavgalarda, bazan karşılaştıkları tabii felaketlerde, bazan da kendi iç mücadeleleri sırasında oldukça yıprandıkları anlaşılmaktadır.

İşte bütün bu şartlarda, Börülülerin rakibi durumundaki bir Tölös ayaklanmasında onlar, Juan-juanlara yardım ettiler ve buna karşılık da Börülülerin beyi Tümen (Bumin), Juan-juan hükümdarı Anaguey'in kızını istedi. Buna çok kızan Anaguey; "Siz benim kölelerimsiniz, demircilerimsiniz, böyle bir talepte bulunmaya nasıl cesaret ediyorsunuz", diye bu teklifi geri çevirmişti. Tabi ki bu hakaret dolu sözleri Türk başbuğunun kaldırması mümkün olamazdı ve küstah elçiye anında cezası verildi. Aslında Anaguey, Bumin'e böbürlenecek kadar büyük bir kişi değildi. O, bütün kuvvetini Tabgaç imparatorunun kendine verdiği destekten ve bir Tabgaç prensesiyle evlenmesinden alıyordu. Bu isteğin yerine getirilmemesi üzerine Bumin, bu kez Batı Tabgaç (Kuzey Tabgaç) devletine bir elçi gönderip, evlilik suretiyle onlarla ilişkiler kurmak istedi. Böyle bir teklifin kendi çıkarlarına da uygun düşeceğini bilen Batı Tabgaçlar dileği olumlu karşıladılar. Birbirlerine sıkıca bağlanan Kök Türk siyasi yapısı artık Orta Asya'nın etkili bir gücü haline geldi. Tabgaçlarla aralarındaki evlilik faaliyetleri ve bu evlilik işinin gerçekleşmesi onları harekete geçirmeye yetti.

Kök Türk Kağanlığının ilk başbuğu olan Bumin'in adını başka kitabelerde de görüyoruz. Bu herhalde kutlu Kök Türk

Kağanlığının kurucusuna duyulan saygıdan ileri gelmektedir. Bu yazıtlardan birisi Soğdca olup, Kök Türk Kağanlığının ilk hükümdarlarını anlatan Bugut Kitabesidir ki, bu Türk türeyiş destanını aksettirmesi açısından da önemlidir. Bumin Kağan'ın adı Çin kaynaklarında "T'u-men" (Tümen veya Tuman) şeklinde transkripsiyon edilmiş olup, Börülü (Aşina) ailesindendir. Onun atası T'u-wu'dur (Tokuz/ Büyük Yabgu), onun da atası A-hien (Akı) Şad, onun da atası Na Tu-lu (Apa Tuglu veya Törü) ve Börü (Aşina) ailesidir.

Bundan sonra Bumin ve kardeşi İstemi'nin dört tarafa ordu sevk ettiklerini bizzat kitabelerdeki cümlelerden anlıyoruz. Demek ki büyük bir fetih hareketine giriştiler. 552 yılının başında Bumin'in liderliğindeki Kök Türkler, Juan-juan ülkesine hücumla başladı. Juan-juan ordusu ağır bir mağlubiyete uğratılınca, Anaguey üzüntüsünden kendi canına kıydı, oğlu ise Çin'e kaçmak zorunda kaldı. Juan-juan halkının bir bölümü Kuzey Ch'i devletinin himayesine sığındılar. Bundan sonra Bumin İl Kağan (belki İllig Kağan) unvanını aldı ve Kök Türkler milattan önceki çağlardan beridir Türklerin hareket noktasındaki, tarihî Türk yurdu Ötüken'in merkezi olan Orkun Vadisini kendilerine üs yaptılar. Hakanın çadırının önüne de altından bir kurt başlı sancak dikildi. Dişi kurtun çocukları soylarına sahip çıktılar. Oguz Kağan ve Bumin'in son büyük torunu Mustafa Kemal Atatürk de Kök Börü'yü (Boz Kurt) devlet arması yapmıştı.

Bu teşekkürden sonra Bumin Kağan, devletin batı kanadının yönetimini, yani On Okların idaresini kardeşi İstemi'ye verdi. Kaynaklarda İstemi'nin unvanının Yabgu olduğu zikredilmektedir. Bu da onun devletin idaresinde ikinci adam mevkiinde bulunduğunu gösteriyor. Ancak, kitabelerde İstemi'den Kağan diye bahsolunması meselesi vardır ki, bu genellikle hep dikkatten kaçır. Hâlbuki İstemi ağabeyi ölünce kısa bir süre de olsa, devleti yönetmiştir.

Kitabelerde Kök Türk Kağanlığının kuruluşu şu cümlelerle anlatılmaktadır: Yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldıktan sonra, ikisinin arasında insanoğlu yaratılmış. İnsan oğlunun üzerine atalarım Bumin Kağan ve İstemi Kağan

oturmuş; oturduktan sonra Türk milletinin ülkesini, töresini idare etmiş, düzenlemiş, dört taraf hep düşman imiş. Asker gönderip dört yandaki halkı hep itaata almış, boyun eğdirmiş. Başlılara baş eğdirmiş, dizlilere diz çöktürmüştü. Doğuda Kadirkan Yış'a kadar, batıda Temir Kapı'ya kadar milletini yerleştirmiş. İkisinin arasında pek teşkilatlı Kök Türkler böylece oturur imiş. Bilge Kağan, yiğit Kağan imiş. Bakanları da yine bilge ve yiğitmiş şüphesiz. Beyleri de, milleti de yine doğru imiş. Onun için ülkeyi böylece tutmuş, vatana sahip olmuş, töreyi düzenlemiş. Kendisi daha sonra ölmüş.

Kök Türklerin meydana getirmiş oldukları birliğe Baykal-Selenge bölgesindeki Oguz, Uygur ve başı-boş Tölös boyları, Altaylardaki Karluklar, Sayan bölgesindeki Kırgızlar ve batıdaki Türgişler katılmışlardır. Bu kadar geniş bir sahaya sahip olmak elbette kolay değildi, ama Kök Türkler bunu başardılar. Onlardan önce Hunlar da bunu denemişlerdi, ama Hun hâkimiyeti daha çok güce dayalıydı. Her ne kadar Kök Türk yönetiminde de bağlı boylar üzerinde mutlak hakimiyet söz konusu ise de; kutsal devlet anlayışı artık yer etmeye başladığından, halkların pek çoğu Kök Türk idaresine gönüllü tabi olmuşlardı. Bu arada Çin ile de diplomatik ilişkiler kurmaktan geri durmayan Bumin, devletin temellerinin atılmasından hemen sonra, 552 senesinde öldü.

Elimizdeki kaynaklarda Bumin'in ne şekilde ve ne sebepten öldüğü bildirilmemiştir. Bumin'in vefatı ve cenaze merasimi konusunda kitabeler şöyle demektedir: İli tutup, töreyi düzenlemiş. Kendisi sonra ölmüş. Yaşlı, ağlayıcı, doğuda güneydoğusundan Bök (Bük) Halkı, Çöllüg İlliler, Çinliler, Tibetliler, Avarlar, Romalılar, Kırgızlar, Üç Kurıkanlar, Otuz Tatarlar, Kitanlar, Tatabılar gelip ağlamış, yas tutmuşlar. Bu kadar ünlü Kağan imiş. Görüleceği üzere onun yas törenine zamanın bütün önemli ülkeleri temsilci yollamışlardır. Daha sonra Kök Türklerin bu meşhur hükümdarı için oğlu Tapar (Taspar), babası namına bir anıt mezar yaptırdı. Bumin ve kardeşinin birlikte attıkları temel çok sağlamdı. Türk kanıyla harmanlanmış, Türk kültürü üzerine kurulan bu bina, şu veya bu şekilde binlerce yıldır varlığını devam ettirmektedir. Kök

Türklerin mirasçısı olmak bütün Türk milleti için bir gururdur.

Bugünkü devletimize de adını veren tarihteki Kök Türk Kağanlığı, Türklerin millet olma şuuruna eriştiği en yüksek siyasi teşekküldür. Kök Türk Kağanlığının temelini oluşturan Börülüler soyu, kurdukları devlete kimsenin itiraz etmeyeceği bir ismi koydular. Elbette ki, Kök Türk birliğinin içerisinde Oguz, Karluk, Türgiş, Uygur, Kırgız, vs. gibi Türk boyları bulunuyordu. Bu Kağanlığı meydana getiren adı geçen kabilelerin hepsinin ataları Türk ismini taşıyor ve bu herkes tarafından biliniyordu. **Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda da halkın esas kütlesi Türklerin Türkmen (Oguz) boyu olmakla birlikte, sınırlar dâhilinde Türkmenlerin haricindeki Türk gruplarına da rastlamak mümkün idi. Büyük Atatürk, isteseydi yeni kurulan bu devletin adını Türkmen Cumhuriyeti olarak verebilirdi, ancak o da tıpkı Kök Türk atalarımız gibi devletin içerisinde yer alan hiç kimsenin karşı çıkmayacağı ve aynı soydan gelenlerin onurla taşıdığı bir siyasi adı, yani Türk'ü tercih etmiştir.**

Kök Türk Kağanlığı zamanı, her bakımdan gelişmiş bir devlet özelliğini gösterir. Yönetenler ile yönetilenler görevlerini mükemmel yerine getirdiklerinden, onlardan sonra gelenler de bu yapıyı ve sistemi sürdürdüler. Kök Türk Kağanlığının mirasına sahip çıkanlar, dünyanın en güçlü devletleri oldular. Üç kıtaya hükmedip, medeniyetlere yön verdiler. Bu halkanın son temsilcisi olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu olan Türkler, atalarından kalan bu kutlu mirası sonuna kadar yaşatmaya kararlıdrlar.

Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ. Taryhy şahslar